

ressenya

Feminismo y Conocimiento

De la experiencia de las mujeres al ciborg de Carme Adán

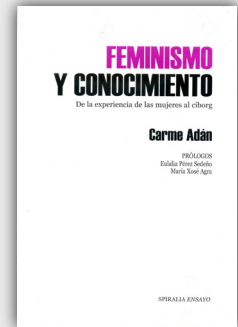
Per M. Antonia Huertas

ADÁN, Carme (2006). *Feminismo y Conocimiento. De la experiencia de las mujeres al ciborg*. La Coruña: Edicions Espiral Maior (Spiralia Ensayo; 1). ISBN: 84-96475-30-1.

Data de presentació: febrer de 2008

Data d'acceptació: març de 2008

Data de publicació: abril de 2008



Resum:

La interrelació del feminisme i la teoria del coneixement és el tema central d'aquest llibre, que queda reflectit d'una manera simple i clara en el títol. Carme Adán ens presenta una sistematització de les teòriques més importants que hi ha hagut en la tradició anglosaxona dels estudis de gènere i ciència, i aclareix quins són els instruments conceptuals utilitzats en la crítica feminista d'epistemologia o teoria del coneixement. No és una lectura fàcil, però aquesta magnífica recopilació crítica és una de les poques obres d'abast no tan sols acadèmic i en castellà d'epistemologia feminista i, sens dubte, contribuirà a millorar la capacitat d'anàlisi dels lectors i lectores interessats en la societat del coneixement.

Paraules clau:

feminisme, coneixement, gènere, ciència, ciborg

Abstract:

The central theme of the book is the link between feminism and knowledge theory, as can be seen simply and clearly in the title (Feminism and Knowledge). Carme Adán presents a systematising of the most important theories from the Anglo-Saxon tradition of gender and science studies, and clarifies the conceptual tools used in the feminist criticism of epistemology, or knowledge theory. It is not an easy read, but this magnificent critical study is one of the few works on feminist epistemology in Spanish with a scope beyond the purely academic and, without doubt, will contribute to improving interested readers' capacity for analysis in the knowledge society.

Keywords:

feminism, knowledge, gender, science, cyborg

El feminisme és conegut, sobretot, com un moviment polític per a la superació de la discriminació social de les dones respecte als homes, més enllà de la igualtat legal, que, com tothom sap, no porta automàticament a la igualtat social. Per tant, quina pot ser la relació entre el feminisme, que pertany a l'àmbit polític, i el coneixement, que és de l'àmbit acadèmic i intel·lectual?

«El legado del saber que reciben las mujeres del siglo veinte tiene faz indiscutiblemente masculina. Ante este hecho los movimientos de mujeres han desarrollado variadas vías de resistencia i transformación.» Aquestes dues frases del primer paràgraf del text de Carme Adán que aquí es ressenya, indiquen clarament quin és el fil conductor d'aquesta obra quasi enci-

clopèdica, que se situa en el marc del que s'anomena estudis de ciència i gènere.

La història del moviment i la teoria feminista es pot esbossar en quatre blocs, també anomenats ones. El feminisme modern, o primera ona del feminisme, arrenca amb l'obra de Poulain de la Barre en el segle XVII, amb la reclamació de la igualtat política de les dones de la Revolució Francesa, per a ressorgir amb força en els grans moviments socials del segle XIX amb el sufragisme i els treballs de Mary Wollstonecraft, entre d'altres. El neofeminisme, o segona ona del feminisme, dels anys seixanta i setanta del segle XX té un caire més polític i reivindicatiu i té com a teòrica central Simone de Beauvoir. La tercera ona del feminisme s'ini-

cia en els anys vuitanta influïda per les teories psicoanalítiques i dona lloc, en particular a Europa, França i Itàlia, al *pensament de la diferència* (dit així per a remarcar la defensa de valors propis de les dones i de la diferència respecte als homes, i que qüestiona el pensament de la igualtat entre homes i dones, hereu de la segona ona). Finalment, la quarta ona és la dels feminismes que cohabitaven amb el pensament postmodern i la crisi de la subjectivitat. En aquest darrer grup trobem les teories més actuals que posen l'èmfasi en la construcció social de les subjectivitats i en particular deconstrueixen i analitzen el concepte *subjecte dona* en l'actual món global, postcolonial, postindustrial i altament tecnificat. Algunes d'aquestes teories són les que formen part de la teoria *queer*, el ciberfeminisme o el feminisme postcolonialista. Tots aquests diferents feminismes conviuen actualment i és per això que ara ja no es pot parlar de feminisme, sinó de feminismes, en plural.

A les grans ciutats d'Espanya, i en particular a Barcelona, el feminisme dels anys setanta i vuitanta va ser important, no tant per la quantitat de dones que hi van participar com per la visibilitat que van tenir. Aquests grups de feministes dels anys setanta i vuitanta van estar molt relacionats amb els partits polítics d'esquerra (és famosa la controvèrsia de la doble militància feminista i d'esquerres), i al final dels anys vuitanta i noranta una part de les feministes que van militar en partits polítics van participar en els diferents governs progressistes i van «institucionalitzar» el feminisme de la igualtat, sobretot. Una altra part important es van decantar per qüestionar els partits polítics com a aliats del sistema d'opressió patriarcal.

D'altra banda, durant els anys noranta, molt tímidament i molt lluny del que passava als països anglosaxons, els estudis de gènere, també anomenats estudis de les dones, van entrar a les universitats espanyoles. Tanmateix, els estudis de gènere no formen part de l'oferta formativa reglada de les universitats, i la seva presència esporàdica en algun centre universitari del país acostuma a ser en forma d'assignatures aïllades, en el millor dels casos, com un postgrau o un màster.

Aquest llibre, que té l'origen en una tesi doctoral presentada per Carme Adán a la Universitat de Santiago de Compostel·la, s'ha de situar, per tant, en la tradició anglosaxona dels estudis de gènere, pel fet que encara no existeix una tradició pròpia del món acadèmic espanyol.

L'epistemologia és la part de la filosofia que estudia el coneixement i, en particular, quins requisits ha de complir una creença per tal que es pugui considerar coneixement o saber científic. La tradició dominant, segons la qual el que converteix una creença en coneixement és el tipus de raons que la sustenten, és la que s'anomena normativa; és a dir, les metodologies que s'apliquen en el procediment de producció d'aquest coneixement són les que determinen què s'entén per coneixement. Així, el paradigma de la racionalitat i l'objectivitat és el paradigma del coneixement científic tradicional.

Aquest llibre s'interroga sobre el que s'entén per coneixement científic i, per tant, se situa en la tradició dels estudis d'epistemologia, que, al contrari dels estudis de gènere, sí que tenen una àmplia presència a les universitats espanyoles. Però s'interroga des de la perspectiva de les feministes i per tant tracta de l'epistemologia feminista. El concepte mateix d'epistemologia feminista es construeix al llarg del text, per mitjà d'un passeig guiat pels debats que durant les darreres dècades hi ha hagut sobre la manera en què la categoria de gènere es projecta sobre els mètodes científics i la suposada objectivitat del paradigma de la racionalitat en què es produeix el coneixement.

La tradició feminista es comença a interessar pel coneixement quan les dones passen de ser objecte del coneixement a ser-ne subjecte. Al llarg de les darreres dècades ha proporcionat teories per a la revisió crítica de les concepcions filosòfiques, històriques i polítiques, per tal de poder-se «apropriar» del nucli més dur de la nostra cultura occidental, el de la racionalitat, objectivitat, veritat i evidència de les ciències. Les diferents teories de la ciència i del coneixement que ens presenta al llarg del llibre són feministes, argumenta l'autora, precisament perquè tenen un objectiu polític clar de transformació de «la realitat», que no és l'habitual en altres epistemologies tradicionals.

En aquest text trobem els discursos que configuren les principals eines metodològiques i epistemològiques que han proporcionat propostes de transformació feminista de la teoria del coneixement. A grans trets, aquestes propostes es poden resumir en tres moments o grups «teòrics». En un primer moment, les propostes teòriques van qüestionar el que s'anomenava ciència i la van rebutjar perquè la consideraven patriarcal. En un segon moment, es va criticar la construcció «masculina» del coneixement, i es van mostrar les eines conceptuals que hi ha darrere d'aquesta construcció. En un tercer moment, es va proposar la modificació d'aquesta construcció des de dins de la mateixa ciència i del discurs epistemològic. En el context d'aquest tercer moment, un dels punts àlgids és la proposta de Donna Haraway de modificació de la definició del que es considera humà amb la introducció de la seva metàfora posthumana del *cíborg*, híbrid d'humà i màquina. El cíborg representa la culminació de la construcció d'un nou subjecte del discurs postmodern, que superi les categories socials de gènere, raça i classe, entre d'altres.

Carme Adán es proposa, i ho aconsegueix, ordenar les teories de la ciència feminista més importants que hi ha hagut. El model de classificació que segueix per a fer aquesta ordenació és, en primer terme, la taxonomia de Sandra Harding del principi dels anys vuitanta, la qual li permet dissenyar tres grans espais o àrees: l'empirisme feminista, la teoria del punt de vista feminista i les teories postmodernes. L'empirisme feminista es concreta en l'estudi que fa de les obres de Helen Longino, Lynn Nelson i d'altres, i que tenen en comú la proposta d'una teoria de la ciència feminista «naturalitzada». Carme Adán ens va presentant els principals conceptes, tesis, problemes i solucions

que es proposen des d'aquest paradigma. La teoria del punt de vista feminista s'explica amb les obres de Nancy Harstock i Sandra Harding, sobretot. Aquest és el paradigma que domina els estudis de ciència feministes del final dels anys setanta i vuitanta. Parteix dels primers treballs de revisió històrica dels anys setanta i vuitanta i continua amb la cerca d'un espai propi per a l'experiència de les dones que permeti la reconstrucció històrica i la construcció de nous coneixements a partir d'aquesta experiència. És el moment de la crítica del marc epistemològic tradicional per a l'activitat científica. Les teories amb influència del pensament postmodern tenen com a autores principals Donna Haraway i Susan Hekman. La primera és reconeguda actualment com la pensadora més original i amb més influència en una gran varietat de temes, tant dels estudis de la ciència com de la teoria feminista, i obre una nova línia de pensament amb la metàfora del cibernètic que hem esmentat abans.

Aquestes tres propostes bàsiques de classificació tenen en comú uns eixos d'exposició que són la *borrosificació* dels límits entre ciència i valors, la redefinició del subjecte del coneixement i la reconceptualització de l'objectivitat. Aquestes són les tres línies rectores dels grans debats de l'epistemologia feminista, segons Carme Adán, i les utilitza per a construir una genealogia de la teoria del coneixement feminista, en què mostra que totes les teòriques acaben tenint un punt en comú: la necessitat d'interrelacionar epistemologia i política, i de reconfigurar un nou espai alternatiu per al coneixement i l'acció política.

Carme Adán defèn, ella mateixa, que el coneixement és una pràctica social, i que com a tal no és immune a una de les construccions socials i culturals més importants: la de la identitat

sexual o de gènere. És aquí on s'ha de posar l'èmfasi, ja que el procés de producció científica i tècnica (els temes per estudiar, els mètodes científics que cal utilitzar, els instruments, etc.) són dins d'un sistema de valors socials que en prioritzen uns i n'invisibilitzen d'altres, i, per tant, és necessària la reconceptualització de la noció d'objectivitat.

Les aportacions de Carme Adán són sobre una sistematització i presentació de les diferents teories i l'aclariment i l'explicació dels instruments conceptuals utilitzats. Això ho fa d'una manera minuciosa, rigorosa i alhora molt respectuosa amb les autores que estudia i amb les lectores i lectors que pot tenir l'obra. La lectura d'aquesta obra no és fàcil, i en alguns moments es podria haver simplificat més, però Carme Adán ha fet una recopilació crítica magnífica en gallec i en castellà (la versió castellana és la traducció de l'original en gallec) d'aquest tema, i ha proporcionat una de les poques obres d'abast no només acadèmic d'epistemologia feminista escrita en castellà.

En aquest moment que el desenvolupament científic i tècnic va alterant les relacions econòmiques, socials i humanes, i inaugura una nova societat del coneixement, aquest llibre és una bona recomanació per a enriquir els instruments d'anàlisi de la «realitat» que ens permetin reflexionar sobre el que es considera coneixement i ciència. Aquesta anàlisi, que al meu parer és, sens dubte, una de les tasques obligades dels membres de la comunitat acadèmica i intel·lectual d'aquesta *nova societat*, es pot beneficiar molt de l'experiència i les teories de les dones de ciència feministes, que des de fa molt de temps ja han estat reflexionant sobre el coneixement i la societat, i en particular sobre quina societat hi ha darrere de cada tipus de coneixement.

Citació recomanada:

HUERTAS, M. Antonia (2008). *Ressenya del llibre Feminismo y Conocimiento. De la experiencia de las mujeres al ciborg* [en línia]. *UOC Papers*. Núm. 6. [Data de consulta: dd/mm/aa].
<<http://www.uoc.edu/uocpapers/6/dt/cat/huertas.pdf>>
ISSN 1885-1541



Aquesta obra està subjecta a la llicència Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 2.5 de Creative Commons. Podeu copiar-la, distribuir-la i comunicar-la públicament sempre que n'especifiqueu l'autor i la revista que la publica (*UOC Papers*); no en feu un ús comercial; i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/deed.ca>

Autora de la ressenya

**M. Antonia Huertas**

Investigadora del grup de recerca
NET2LEARN de la UOC
mhuertass@uoc.edu

Doctora en Matemàtiques pel Departament de Lògica, Metodologia i Filosofia de la Ciència de la Universitat de Barcelona. És investigadora del grup de recerca NET2LEARN de la UOC, sobre entorns virtuals d'aprenentatge adaptatius centrats en l'usuari per a la docència científica i tècnica, i professora agregada dels Estudis d'Informàtica Multimèdia i Telecomunicació de la UOC. És autora del mòdul *Feminismes* del curs d'estiu Gènere i identitats sexuals: teories i dimensions sociopolítiques, de la UOC. És membre de diferents associacions feministes catalanes i estudiant d'Humanitats de la UOC.

Les principals línies d'investigació actuals com a investigadora de la UOC són la representació del coneixement i el raonament, i la tecnologia educativa per a l'aprenentatge virtual.

Autora del llibre

**Carme Adán**

Secretària general d'Igualtat a la
Vicepresidència de la Xunta de Galícia

Filòsofa i assagista, és doctora en Filosofia per la Universitat de Santiago de Compostel·la, professora d'ensenyament secundari i coordinadora de l'Aula Castelao de Filosofia. És autora d'obres de caràcter pedagògic i didàctic, com *Autonomia e heteronomia moral* (1995) i *Os feminismos* (1995), i ha col·laborat en els llibres col·lectius *Estudios de lógica borrosa y sus aplicaciones* (1993) i *Filosofía e xénero* (1996). Actualment té el càrrec de secretària general d'Igualtat a la Vicepresidència de la Xunta de Galícia.